

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

Սահմանադրական դատարանի՝ 2021 թվականի փետրվարի 19-ի «ՀՀ վարչական դատարանի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ հարկային օրենսգրքի 416-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով» ՍԴՈ-1577 որոշման պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերի վերաբերյալ

Հիմք ընդունելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 10-րդ մասը՝ ստորև ներկայացնում եմ *հայուկ կարծիք*՝ Սահմանադրական դատարանի 2021 թվականի փետրվարի 19-ի «ՀՀ վարչական դատարանի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ հարկային օրենսգրքի 416-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով» ՍԴՈ-1577 որոշման պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերի վերաբերյալ:

1. Սահմանադրական դատարանի 2021 թվականի փետրվարի 19-ի ՍԴՈ-1577 որոշումն ուղղակիորեն շոշափում է բազմաթիվ տնտեսվարող սուբյեկտների՝ տնտեսական գործունեության ազատությունը, ներառյալ՝ ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքը:

Անհրաժեշտ եմ համարում նշել, որ Սահմանադրական դատարանի սահմանադրական առաքելության շրջանակներում հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունն ուղղված է այդ թվում՝ օրենսդրական կամայական հայեցողության դեմ: Քննության առարկա կոնկրետ դեպքում այն վերջնարդյունքում ուղղված է ազատ, մրցակցային միջավայրի ապահովմանը, տնտեսական մրցակցության համար ոչ խտրական նախադրյալների երաշխավորմանը, ըստ այդմ՝ նաև դրա միջոցով տնտեսության կայուն զարգացման ապահովմանը:

Սույն գործով վեճի առարկան հանգում է նրան, որ Հարկային օրենսգրքի վիճարկվող դրույթով՝ 416-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետով, հանրային սննդի ոլորտում գործունեություն ծավալող տնտեսվարող սուբյեկտների նկատմամբ հարկային որոշակի իրավախախտման համար որպես պատասխանատվություն էապես ավելի բարձր

իրավախախտման համար որպես պատասխանատվություն էապես ավելի բարձր տուգանքի չափ է սահմանվում, քան նույն իրավախախտման համար տնտեսվարող մյուս սուբյեկտների նկատմամբ: Ընդ որում, տուգանքները սահմանվում են բացարձակ չափով՝ առանց կոնկրետ գործի հանգամանքներով պայմանավորված անհատականացման հնարավորության:

Իմ գնահատմամբ՝ հիշյալ տարբերակված մոտեցումը կարող է հանգեցնել տնտեսական գործունեության ազատության և տնտեսական մրցակցության երաշխավորման իրավունքի նկատմամբ հակասահմանադրական միջամտության:

Այդ հարցը պարզելու համար Սահմանադրական դատարանը պետք է գնահատեր գործի ելքի համար անհրաժեշտ հետևյալ հանգամանքները.

1) վիճարկվող դրույթով սահմանված իրավակարգավորման պայմաններում դրսևորված տարբերակված մոտեցումը հետապնդում է արդյոք իրավաչափ նպատակ,

2) վիճարկվող դրույթով ապահովվում է արդյոք խտրականության արգելքի սահմանադրական սկզբունքը,

3) վիճարկվող դրույթով պահպանվե՞լ է արդյոք հարկային իրավախախտման և դրա համար նախատեսված պատասխանատվության միջոցի միջև համաչափությունը,

4) վիճարկվող դրույթով սահմանված իրավակարգավորումն ապահովում է արդյոք անհրաժեշտ կազմակերպական կառուցակարգեր և ընթացակարգեր՝ տնտեսական գործունեության ազատության, ներառյալ՝ ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքի արդյունավետ իրականացման համար,

5) արդյունքում վիճարկվող դրույթն ապահովում է արդյոք տնտեսական գործունեության ազատությունը, ներառյալ՝ ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքը:

Ելնելով թե՛ դիմումի բովանդակությունից, թե՛ գործի հանգամանքները ի պաշտոնե պարզելու ընդհանուր սկզբունքից՝ Սահմանադրական դատարանը պետք է անդրադառնար վիճարկվող դրույթի սահմանադրականությանը Սահմանադրության 29-րդ, 59-րդ, 75-րդ և 78-րդ հոդվածների համատեքստում, մինչդեռ դատարանն ամբողջովին անտեսել է թե՛ տնտեսական գործունեության հիմնական ազատության, թե՛ այդ ազատության ապահովման արդյունավետ կառուցակարգերի, թե՛ հատկապես նաև համաչափության

սկզբունքի հարցերը՝ ինքն իրեն կանխավ, առանց որևէ հիմնավորման սահմանափակելով միայն Սահմանադրության 28 և 29-րդ հոդվածներով նախատեսված՝ օրենքի առջև ընդհանուր հավասարության և խտրականության արգելքի սկզբունքներին համապատասխանության ստուգմամբ:

2. Ինքնասահմանափակման այն հակվածությունը, որը դրսևորվում է Սահմանադրության 2020 թվականի փոփոխություններից հետո Սահմանադրական դատարանի դատավորների մեծամասնության կողմից, դառնում է միտում և հնարավորություն է ստեղծում առանց փաստարկված հիմնավորումների որոշել, թե Սահմանադրության ո՞ր դրույթներին համապատասխանության շրջանակներում իրականացնել վիճարկվող դրույթի սահմանադրականության ստուգումը՝ անտեսելով Սահմանադրության հրամայական պահանջներն անգամ այն դեպքում, երբ դիմողը բարձրացնում է դրանց վերաբերող հարցեր:

Այսպես՝ Սահմանադրական դատարանը ՍԴՈ-1577 որոշմամբ ընդհանրապես շրջանցել է վերաբերելի ելակետային հիմնական իրավունքի (ազատության) հիմնահարցը՝ չանդրադառնալով Սահմանադրության 59-րդ հոդվածում ամրագրված՝ տնտեսական գործունեության ազատությանը, ներառյալ՝ ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքին, մինչդեռ առանց ելակետային հիմնական իրավունքի (ազատության) առնվազն անտրամաբանական է պարզել օրենքի առջև ընդհանուր հավասարության և խտրականության արգելքի սկզբունքների ստուգումը: Առավել ևս հնարավոր չէ անդրադառնալ համաչափության սկզբունքին, եթե Սահմանադրական դատարանը չի պարզում, թե ո՞ր հիմնական իրավունքը կամ ազատությունն են սահմանափակվում վիճարկվող դրույթով, քանի որ համաչափության սկզբունքը հիմնական իրավունքների կամ ազատությունների սահմանափակումներին վերաբերող հիմնարար պահանջ է: Անկախ Սահմանադրական դատարանի դատավորների մեծամասնության մոտեցումներից կամ շարժառիթներից՝ վարչական (հարկային) պատասխանատվության միջոցների սահմանադրականության հարցը պարզելիս հնարավոր չէ անտեսել այն փաստը, որ ցանկացած իրավաբանական պատասխանատվության միջոց որևէ հիմնական իրավունքի սահմանափակում է, որը պարտադիր կարգով պետք է ստուգվի սահմանափակում-

ներին վերաբերող՝ Սահմանադրության պահանջների տեսանկյունից: Իսկ այն դեպքերում, երբ խոսքը որևէ պատասխանատվության միջոցի տեսակի և չափի մասին է, ապա Սահմանադրական դատարանը առավել ևս պարտավոր է անդրադառնալ այդպիսի միջոցի համաչափությանը, ինչը տեղի չի ունեցել:

3. Սահմանադրական դատարանն իր բազում որոշումներում անդրադարձել է ոչ միայն համաչափության սկզբունքին ընդհանրապես, այլև հենց իրավաբանական պատասխանատվությանը վերաբերող՝ համաչափության սկզբունքից ածանցվող սահմանադրական պահանջներին: Այսպես, օրինակ՝ 16.11.2010թ. ՍԴՈ-924 որոշման մեջ Սահմանադրական դատարանն արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «Իրավաբանական պատասխանատվության հիմքում ընկած համաչափության սահմանադրական սկզբունքը պահանջում է նաև, որ սահմանված պատասխանատվության չափը լինի տարբերակված՝ ելնելով կատարված արարքի ծանրությունից, հանրային վտանգավորության աստիճանից, պատճառված վնասից, մեղքի աստիճանից և այլ էական հանգամանքներից: Ըստ այդմ, օրենսդրից պահանջվում է սահմանել պատասխանատվության այնպիսի իրավակարգավորում, որը պատասխանատվության ենթարկող իրավասու մարմնին հնարավորություն կընձեռի որոշելու նշանակվող պատասխանատվության կոնկրետ չափը՝ ելնելով զանցանքի բնույթից և լրջությունից»:

Իրավաբանական պատասխանատվությունը, հատկապես՝ քրեական և վարչական (հարկային պատասխանատվությունը վարչական պատասխանատվության տարատեսակ է), պայմանավորված է իրավախախտում կատարած անձով, իրավախախտման բնույթով, ծանրությամբ, իրավախախտի գույքային դրությամբ և բոլոր այլ էական փաստերով: Այն դեպքերում, երբ օրենսդիրը մեկ միասնական տույժ է սահմանում բոլոր դեպքերի համար, ապա էապես նվազեցնում է իրավակիրառ մարմնի հնարավորությունը համաչափ ներգործելու որևէ իրավախախտում կատարած անձի վրա՝ պարտավորեցնելով նրան բոլոր դեպքերի համար արհեստականորեն կիրառել օրենքով սահմանված պատասխանատվության կոնկրետ չափ: Դա դեպքերի գերակշիռ մեծամասնությունում չի կարող ապահովել արդարացի հավասարակշռություն մասնավոր և հանրային շահերի միջև՝ հանգեցնելով հիմնական իրավունքի կամ ազատության այնպիսի սահմա-

նափակման, որն ավելին է, քան անհրաժեշտ է իրավաբանական պատասխանատվության նպատակին հասնելու համար: Միայն պատասխանատվության խստությունը կամ միասնական չափը որևէ կերպ չի կարող երաշխավորել համաչափությունը՝ Սահմանադրության տեսանկյունից:

Հետևապես, իրավաբանական պատասխանատվության միջոցները, որպես կանոն, պետք է լինեն տարբերակված՝ ապահովելով նույն արարքի համար յուրաքանչյուր դեպքում անհատական մոտեցում դրսևորելու իրավական հնարավորություն: Մինչդեռ որոշման մեջ լիովին անտեսվել է, մասնավորապես, նաև տուգանքի չափի հարցը, ինչն անընդունելի է, քանի որ «տարբերակված խիստ վերաբերմունք» արտահայտությունը, որը գործածվում է հենց ՍԴՈ-1577 որոշման մեջ՝ սահմանադրաիրավական վեճի շրջանակները ուրվագծելու համար, ուղղակիորեն վկայում է համաչափության ստուգման անհրաժեշտության մասին: Բացի դրանից, հիշյալ որոշմամբ ամբողջովին անտեսվել է այն հարցը, թե արդյո՞ք բացարձակ գումարի չափով, առանց անհատականացման հնարավորության, սահմանված տուգանքները կարող են բոլոր դեպքերում համաչափ լինել: Գտնում եմ, որ դեպքերի գերակշիռ մեծամասնությունում, այդ թվում՝ վիճարկվող դրույթով կարգավորվող դեպքում, տուգանքը չի կարող ունենալ օրենքով սահմանված մեկ կոնկրետ չափ: Դրանով խախտվում է համաչափության սահմանադրական սկզբունքը՝ անկախ անձամ խտրականության կամ ընդհանուր հավասարության սկզբունքների ենթադրյալ կամ իրական խախտումներից:

4. Ինչ վերաբերում է խտրականության արգելքի տեսանկյունից վիճարկվող դրույթի գնահատմանը, որը դարձել է ՍԴՈ-1577 որոշման առանցքը, ապա հարկ է նշել, որ հսկիչ դրամարկղային մեքենաների կիրառության կանոնների խախտմամբ հսկիչ դրամարկղային մեքենաների կիրառության համար *հանրային սննդի ոլորտում* իրականացվող գործունեության դեպքում նախատեսվում է տուգանք՝ 600 հազար դրամի չափով այն դեպքում, երբ նույն իրավախախտման համար մնացած տնտեսվարող սուբյեկտները տուգանվում են 150 հազար դրամի չափով:

Բացի դրանից, 2018 թվականի հուլիսի 1-ից հետո կատարված օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում հանրային սննդի ոլորտն ամբողջությամբ հարկվում է շրջանառության հարկի կամ հարկման ընդհանուր համակարգերում: Սակայն, արդյո՞ք

հարկման կամ այլ՝ վարչական պատասխանատվության համար էական նշանակություն չունեցող առանձնահատկությունները կարող են պայմանավորել միևնույն արարքի կատարման համար վարչական պատասխանատվության էապես ավելի բարձր չափը: Ինձ համար ընդունելի չէ, երբ ՍԴՈ-1577 որոշման մեջ վարչական պատասխանատվության հետ ուղիղ պատճառական կապ չունեցող օրենսդրական առանձնահատկությունները դիտարկվում են որպես տուգանքի տարբերակված չափը Սահմանադրության տեսանկյունից արդարացնող, այսինքն՝ որպես ոչ խտրական, օբյեկտիվ հիմքեր: Հարկման կամ այլ, վարչական պատասխանատվության հանգեցնող արարքի հետ չառնչվող առանձնահատկությունները դիտարկելով որպես օբյեկտիվ տարբերակիչ՝ ՍԴՈ-1577 որոշմամբ հիմք է ստեղծվել կամայական օրենսդրական կարգավորումների և իրավակիրառ պրակտիկայի համար, քանի որ չկա հանրային կյանքի ոլորտ, որը չունենա առանձնահատկություններ: Սահմանադրական դատարանի դատավորների մեծամասնությունն անտեսել է այն առանցքային հարցը, թե այդ ի՞նչ եղանակով հանրային սննդի ոլորտում գործունեության մասով անձինք *հսկիչ դրամարկղային մեքենաների կիրառության կանոնների խախտմամբ* կարող են *կիրառել հսկիչ դրամարկղային մեքենաները*, որպեսզի տուգանվեն բազմակի անգամ ավելի չափով (600 հազար դրամի չափով 150 հազար դրամի փոխարեն), քան այլ անձինք: Ի՞նչ կապ ունեն ՍԴՈ-1577 որոշմամբ թվարկված հարկման և այլ առանձնահատկությունները կոնկրետ փաստակազմի հետ, ի՞նչպես պետք է նման առանձնահատկությունները, որոնք իրավացիորեն մատնանշվում են հիշյալ որոշման մեջ, ազդեն հսկիչ դրամարկղային մեքենաների կիրառման վրա, որպեսզի պայմանավորեն տուգանքի չափի էական տարբերությունը: Ընդամին, հարկ է նկատել, որ նման արարքների տարածվածությունը պրակտիկայում չի կարող Սահմանադրության տեսանկյունից արդարացնել նույն արարքի համար տուգանքի էական տարբերությունը:

Ուստի գտնում եմ, որ տուգանքների չափերի նման տարբերակման օբյեկտիվ հիմք առկա չէ, նույնիսկ եթե նպատակը ինքնին լեգիտիմ լինի, իսկ հարկման առանձնահատկությունները չեն կարող պայմանավորել հսկիչ դրամարկղային մեքենաների կիրառության կանոնների խախտման համար սահմանված

պատասխանատվության չափը: Հետևապես՝ ի հակադրություն ՍԴՈ-1577 որոշման՝ վիճարկվող դրույթը հակասում է Սահմանադրության 29-րդ հոդվածում ամրագրված խտրականության արգելքի սկզբունքին:

5. Վերոգրյալի հիման վրա գտնում եմ, որ վիճարկվող դրույթը հակասում է Սահմանադրության 29-րդ և 78-րդ հոդվածների պահանջներին: Այդպիսի հակասությունը հանգեցնում է նաև Սահմանադրության 59-րդ և 75-րդ հոդվածների խախտման, քանի որ տնտեսական գործունեության ազատությունը, ներառյալ՝ ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքը սահմանափակվում է ավելի, քան թույլատրելի է, և օրենսդրորեն սահմանվում են կառուցակարգեր, որոնք խոչընդոտում են նշված իրավունքի արդյունավետ իրականացմանը:

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ԴԱՏԱՎՈՐ**

Հ. ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ

1 մարտի 2021թ.